

Zbigniew Kasprzykowski

LICZEBNOŚĆ WYBRANYCH GATUNKÓW PTAKÓW WODNO-BŁOTNYCH ZWIĄZANYCH Z KORYTEM DOLNEJ NARWI W ROKU 2001

Ocena liczebności gatunków związanych z korytem dolnej Narwi była przedmiotem trzech opracowań. Jednorazowe spływy rzeką przeprowadzono w lipcu 1973 i 1989 oraz w czerwcu 1993 roku (Domaszewicz i Lewartowski 1973, Dombrowski 1989, Rzepała *et al.* 1999). Celem niniejszej pracy było między innymi porównanie liczebności wybranych lęgowych gatunków ptaków wodno-błotnych związanych z tym typem środowiska w roku 2001 z wynikami poprzednich badań.

Teren badań i metody

W dniach 7-11 VI 2001 przeprowadzono spływ Narwią na odcinku Łomża-Pułtusk o długości 140 km. W czasie kontroli wyniki zapisywano na mapach w skali 1:10 000. Oprócz gatunków związanych bezpośrednio z korytem rzeki, notowano również ptaki występujące na piaszczystych murawach, większych pastwiskach oraz starorzeczach. Ponadto skontrolowano wypełnioną częściowo wodą hałdę przemysłową pod Ostrołęką oraz zbiorniki wodne na dwóch połączonych z rzeką żwirowniach koło miejscowości: Brzuze i Gnojno. W omówieniu wyników pominięto większość przedstawicieli siewkowców *Charadrii*, które to gatunki znajdowały się już w trakcie wędrówki polęgowej.

Przegląd gatunków

Perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*. 8 par przy gniazdach stwierdzono jedynie na żwirowni Brzuze.

Czapla siwa *Ardea cinerea*. Wykryto jedną kolonię lęgową znajdującą się w olsie przy korycie rzeki w miejscowości Pawłówek w pobliżu Pułtuska. Na całym odcinku odnotowano łącznie 15 pojedynczo żerujących osobników.

Bocian czarny *Ciconia nigra*. Dwa żerujące ptaki stwierdzono 7 VI na starorzeczu Narwi koło Czartorii.

Łabędź niemy *Cygnus olor*. Podczas kontroli odnotowano łącznie 45 osobników. W korycie rzeki obserwowano 8 par niełgowych oraz dwa pojedyncze osobniki. Ponadto koncentracje głównie młodocianych osobników stwierdzono: na hałdzie

przemysłowej pod Ostrołęką – 4 os., na żwirowni Brzuze – 21 os. oraz na żwirowni pod Gnojnem – 10 os.

Krakwa *Anas strepera*. Parę ptaków w korycie rzeki napotkano 8 VI koło miejscowości Rybaki.

Czernica *Aythya fuligula*. Na zbiornikach wodnych w żwirowni Brzuze – 3 pary i 1 samiec.

Gągoł *Bucephala clangula*. Obserwowany w trzech miejscach: koło Czartorii (zaniepokojona samica), koło Rybaków (samica z 7 pisklętami) oraz na zbiornikach wodnych hałdy przemysłowej pod Ostrołęką (6 ptaków w upierzeniu samic). W ostatnim przypadku nie wyklucza się, że była to rodzina ptaków.

Nurogęs *Mergus merganser*. Stwierdzono łącznie 36 samic: 4 z pisklętami w korycie rzeki oraz 2 samice z pisklętami na żwirowniach: Brzuze i pod Gnojnem. Wśród samic bez piskląt większość była stwierdzona pojedynczo, z wyjątkiem grupy złożonej z 14 samic pod Różanem i 7 samic pod Ostrołęką. W tych dwu przypadkach wszystkie osobniki były tej samej wielkości i nie wyróżniały się upierzeniem, lecz nie można wykluczyć, że były to samice z dobrze wyrosniętymi młodymi.

Kania czarna *Milvus migrans*. Jednego osobnika obserwowano 8 VI pod Ostrołęką.

Kobuz *Falco subbuteo*. Pojedyncze osobniki stwierdzono w trzech miejscach: pod Ostrołęką, koło Nożewa i koło żwirowni Brzuze.

Pustułka *Falco tinnunculus*. Odnotowana w trzech miejscach: koło Laskowca, Kalinowa i przy żwirowni Brzuze.

Sieweczka rzeczna *Charadrius dubius*. Stwierdzono 19-23 pary lęgowe w korycie (1,5 pary/10 km biegu rzeki). Dodatkowo wykryto 1-2 pary na hałdzie przemysłowej pod Ostrołęką oraz 6 par na żwirowni Brzuze.

Sieweczka obroźna *Charadrius hiaticula*. W korycie rzeki gniazdowało 9-11 par, a na połączonej z rzeką żwirowni Brzuze dalsze 2 pary.

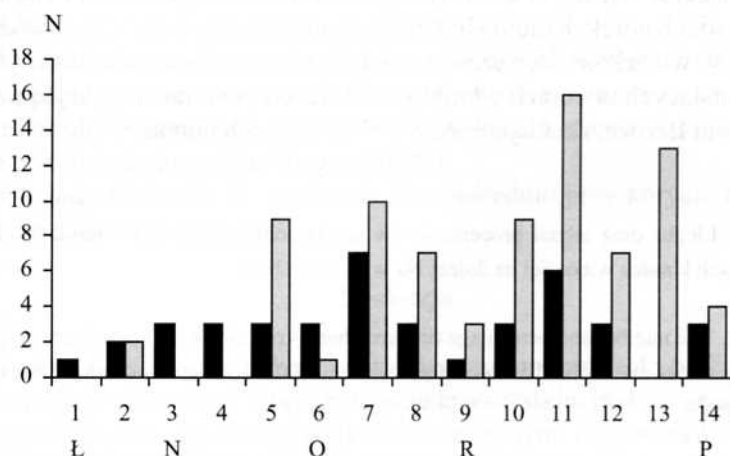
Kulik wielki *Numenius arquata*. Tokujące samce wykryto na trzech stanowiskach pomiędzy Nowogrodem a Ostrołęką.

Brodziec piskliwy *Actitis hypoleucos*. Wykryto 68-81 par lęgowych w korycie rzeki (5,3 pary/10 km biegu rzeki). Najliczniej występował pod Ostrołęką oraz między Różanem a Pułtuskim (ryc. 1). Na silnie odlesionym odcinku między Łomżą a Nowogrodem stwierdzono jedynie 2 pary.

Śmieszka *Larus ridibundus*. Wykryto jedną kolonię lęgową na żwirowni Brzuze liczącą około 300 par.

Mewa pospolita *Larus canus*. Dorosłe osobniki obserwowano w dwóch miejscach: na hałdzie przemysłowej pod Ostrołęką – 1 os. i na żwirowni Brzuze – 3 zaniepokojone osobniki. Miejsca te są wykrytymi w 1988 i w 1996 roku stanowiskami lęgowymi tego gatunku (Kasprzykowski i Mitrus 1997).

Mewa srebrzysta *Larus argentatus*. Trzy osobniki w szatach immaturalnych stwierdzono 8 VI na hałdzie przemysłowej pod Ostrołęką.

Ryc. 1. Liczebność par lęgowych (górna ocena przedziału liczebności) brodzieca piskliwego (szare słupki) i zimorodka (czarne słupki) stwierdzona na 10 km. odcinkach (numery odcinków od 1 do 14) dolnej Narwi w roku 2001. Oznaczenia: Ł - Łomża, N - Nowogród, O - Ostrołęka, R - Różan, P - Pułtusk

Fig. 1. Numbers of breeding pairs of common sandpiper (grey columns, N = 41) and kingfisher (black column, N = 81) recorded from 10-km sections (numbered from 1 to 14) of the lower Narew river in 2001. Symbols: Ł - Łomża, N - Nowogród, O - Ostrołęka, R - Różan, P - Pułtusk

Rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*. Na dogodnych do gniazdowania wyspach i piaszczystych łachach stwierdzono 7-8 zaniepokojonych par, a na żwirowni Brzuze – kolonię liczącą około 80 par.

Rybitwa białoczelna *Sterna albifrons*. W korycie rzeki wykryto 12 par lęgowych (0,9 pary/10 km biegu rzeki). Pomimo dogodnych warunków do gniazdowania, nie stwierdzono tego gatunku na żwirowni Brzuze, gdzie występował w roku 1996 w liczbie 6 par (Rzepała *et al.* 1999).

Zimorodek *Alcedo atthis*. Wykryto 34-41 par lęgowych, o średnim zagęszczeniu 2,7 pary/10 km biegu rzeki. Rozmieszczenie stwierdzonych osobników było dość równomierne na całym odcinku rzeki (ryc. 1). Ptaków nie wykryto jedynie na odcinku pod Gnojnem, pomimo obecności urwistych skarp.

Dudek *Upupa epops*. W trakcie spływu stwierdzono łącznie 18 odzywających się osobników.

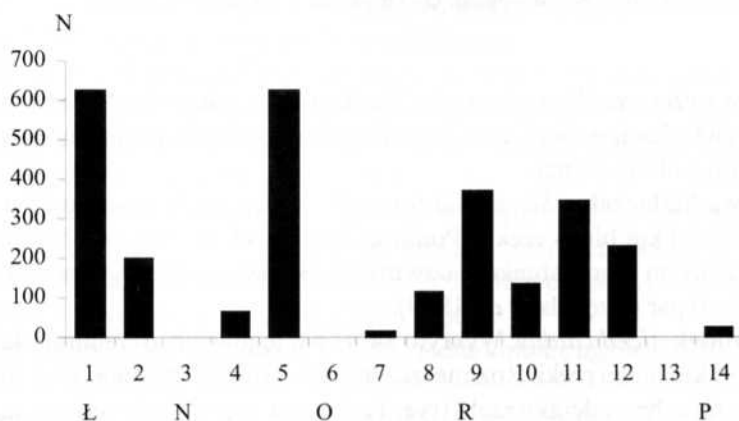
Brzegówka *Riparia riparia*. W korycie rzeki wykryto 2854 zajęte norki w 55 koloniach, co daje średnie zagęszczenie 304 norki/10 km (tab. 1). Najliczniej brzegówki gniazdowały pod Łomżą i pod Ostrołęką oraz pomiędzy Różanem a Pułtuskiem (ryc. 2). Kolonie zlokalizowane na prawym brzegu rzeki skupiały 74% wszystkich

norek. Najwięcej stwierdzono kolonii małych (do 10 norek), lecz stanowiły one jedynie 4% wszystkich norek. Kolonia liczyła średnio 52 norki, a największa składała się z 342 norek. W wielu koloniach część norek była niezasiedlona, co można było stwierdzić po zarastających otworach wlotowych. Poza korytem rzeki wykryto dwie kolonie w żwirowni Brzuze, składające się z 109 i 2 zajętych norek.

Tab. 1. Liczba oraz udział procentowy (w nawiasach) kolonii (K) i norek (N) brzegówki w poszczególnych klasach wielkości na dolnej Narwi w roku 2001

Table 1. The number and percentage (in parentheses) of colonies (K) and burrows (N) of sand martin in different size classes on the lower Narew river in 2001. 1 - Classes of colony size (number of burrows), 2 - total

Przedziały wielkości kolonii (liczba norek) (1)	1-10	11-50	51-150	151-300	301-382	Razem (2)
K	23 (42%)	19 (34%)	6 (11%)	5 (9%)	2 (4%)	55 (100)
N	119 (4%)	473 (17%)	516 (18%)	1022 (36%)	724 (25%)	2854 (100)

Ryc. 2. Liczba norek brzegówki na 10 km. odcinkach (numery odcinków od 1 do 14) dolnej Narwi w roku 2001. Oznaczenia jak na ryc. 1

Fig. 2. The number of sand martin burrows along 10-km sections (numbers from 1 to 14) of the lower Narew river in 2001. for symbols see Fig. 1

Pliszka żółta *Motacilla flava thunbergi*. 9 VI na pastwisku koło miejscowości Bindużka odnotowano zaniepokożonego samca.

Trzciniak *Acrocephalus arundinaceus*. W dwóch miejscach stwierdzono pojedyncze śpiewające samce w zaroślach wierzbowych przy korycie rzeki.

Trzcinniczek *Acrocephalus scirpaceus*. Wykryto 6 śpiewających samców w siedliskach podobnych do poprzedniego gatunku.

Dziwonია *Carpodacus erythrinus*. Bezpośrednio przy korycie rzeki odnotowano 38 śpiewających samców.

Dyskusja

Liczebności wielu gatunków związanych z korytem rzeki podlegają różnym czynnikom środowiskowym. Dotyczy to przede wszystkim ptaków gniazdujących na otwartym i okresowo zalewanym podłożu piaszczystym. Do gatunków wyraźnie reagujących na zmianę warunków w korycie rzeki należały: sieweczka rzeczna i rybitwa białoczelna, których liczebności wyraźnie fluktuują i w roku 2001 powróciły do stanu z roku 1989, odnotowanego przez Dombrowskiego (1994) – tab. 2. Podobnym zmianom podlegały również rybitwa rzeczna i brodziec piskliwy – gatunki gniazdujące liczniej w roku 1993 (Rzępała *et al.* 1999). Największy spadek liczebności dotyczył brzegówki. W ciągu ostatnich 8 lat liczba nerek tego gatunku zmniejszyła się o ponad połowę, przy niezmienionej liczbie kolonii. Jednocześnie zmniejszyło się zagęszczenie z 425 w roku 1989 (Dombrowski 1994) i 405 w roku 1993 (Rzępała *et al.* 1999) do 304 nerek/10 km oraz prawie o połowę spadła średnia liczba nerek w kolonii. Do gatunków niestwierdzonych w roku 2001, a występujących podczas wcześniejszych spływów (do roku 1993) należały: kulon *Burhinus oedicnemus*, turkawka *Streptopelia turtur* i kraska *Coracias garrulus*. Trzy miejsca występowania kulona w Dolinie Dolnej Narwi należały do ostatnich istniejących w latach 90. XX w. w Polsce (Dombrowski i Chmielewski 1997). Po raz ostatni w sezonie lęgowym, dwa osobniki (prawdopodobnie parę ptaków) obserwowano na jednym z tych stanowisk w roku 1998, jednak w latach 1993-2000 nie prowadzono intensywnych badań. Do gatunków o ustabilizowanych liczebnościach z nieznaczną tendencją wzrostową należy zaliczyć zimorodka i nurogęsia. Podczas spływu w roku 2001 stwierdzono gniazdowanie gągoła, którego w roku 1993 zaliczono do gatunków prawdopodobnie lęgowych. Dodatkowo odnotowano 3 pary kulika wielkiego na nowych stanowiskach lęgowych.

Autor składa podziękowania N. Kleczko i J. Markowskiemu za pomoc przy organizowaniu spływu.

Tab. 2. Zmiany liczebności par wybranych gatunków ptaków zasiedlających koryto dolnej Narwi w latach 1973, 1989, 1993 i 2001 (* - liczba norek)

Table 2. Changes in numbers of breeding pairs of selected bird species occurring in the lower Narew river in 1973, 1989, 1993, and 2001). (* - number of burrows). 1 - species

Gatunek (1)	1973 (Domaszewicz i Lewartowski 1973)	1989 (Dombrowski 1989)	1993 (Rzępała <i>et al.</i> 1999)	2001
<i>Charadrius dubius</i>	50-55	20-22	38-45	19-23
<i>Charadrius hiaticula</i>	24-28	11-13	12-14	9-11
<i>Actitis hypoleucos</i>	?	?	92-109	68-81
<i>Sterna albifrons</i>	21-24	12-16	22	12
<i>Alcedo athis</i>	10	32	33-54	34-41
<i>Riparia riparia</i> *	6447	5974	5800	2854

Literatura

- Domaszewicz A., Lewartowski Z. 1973. *Obserwacje awifauny rzeki Narwi i jej doliny*. Not. Przym. 7: 3-36.
- Dombrowski A. 1994. *Porównanie liczebności wybranych gatunków ptaków gniazdujących w dolinie Narwi w latach 1973 i 1989*. Not. Orn. 35: 245-257.
- Dombrowski A., Chmielewski S. 1996. *Kulon (Burhinus oedicnemus) – najsilniej zagrożony wyginięciem przedstawiciel krajowej i mazowieckiej awifauny*. Kulon 1: 3-9.
- Kasprzykowski Z., Mitrus C. 1997. *Gniazdowanie mewy pospolitej (Larus canus) w Dolinie Dolnej Narwi i Dolnego Bugu*. Kulon 2: 67-68.
- Rzępała M., Kasprzykowski Z., Gołowski A., Górski A., Dmoch A. 1999. *Awifauna Doliny Dolnej Narwi*. Not. Orn. 40: 23-44.

Adres autora:

Zbigniew Kasprzykowski

Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska, Akademia Podlaska, ul. Prusa 12, 08-110 Siedlce

e-mail: zbykas@ap.siedlce.pl

NUMBERS OF SELECTED SPECIES OF WATER BIRDS ASSOCIATED WITH THE LOWER NAREW RIVER IN 2001

Summary

To determine changes in numbers of selected water birds, canoeing on the Narew was organized during 7-11 June 2001 between Łomża (53°13'N, 22°44'E) and Pułtusk (52°42'N, 21°06'E). The distribution of breeding pairs of common sandpiper, kingfisher, and sand martin is shown in Figs. 1 and 2. The distribution of colony sizes of sand martin is shown in Tab. 1. A clear decrease in numbers of breeding pairs was found in little ringed plover, little tern, common tern, and common sandpiper. Over the entire study period (1973-2001), large fluctuations in numbers of these species were observed (Tab. 2). Sand martins showed the largest decrease in numbers. Stone curlew probably stopped nesting. Kingfisher and goosander maintain stable populations.